

Třídní boj v praxi. Cílená likvidace veteránů RAF, 1945–1948/50

LADISLAV KUDRNA

Jedním ze symptomů „Vítězného února“ 1948 a sovětizace Československa je likvidace československých letců sloužících za druhé světové války u Královského letectva (RAF) ve Velké Británii. A ta začala vlastně už v roce 1945. Právě na příkladu našich letců lze velmi názorně demonstrovat fungování tzv. limitované demokracie v časech třetí republiky (1945–1948).

Perzekuce této sociální skupiny ukazuje praxi komunistického třídního boje, který v žádném případě nebyl jen heslem, ale krutou realitou, často končící i fyzickou likvidací nepohodlných osob.

Již návrat letců z Velké Británie do vlasti jako by předjímal jejich smutné osudy po komunistickém puči v únoru 1948. Zatímco do exilu odcházeli mezi prvními a bojovali od prvního dne vypuknutí války až do bezpodmínečné kapitulace nacistického Německa, domů se vrátili až úplně poslední, v srpnu 1945. Proč se tak stalo? Kupříkladu příslušníci 311. československé bombardovací perutě ještě do začátku června pátrali po kapitulujících německých ponorkách, které doprovázeli do spojeneckých přístavů, nějaký čas rovněž zabralo oficiální vypovězení britsko-československé vojenské smlouvy, nákup britské vojenské techniky, ale nic z toho nemohlo zavinit mnohaměsíční zpoždění jejich návratu.

Oddalování návratu letců z Anglie

Hlavní příčinou byl postoj sovětských vojenských orgánů a československých komunistů v Praze, kteří se snažili oddalovat návrat našich leteckých jednotek co možná nejdéle. Obdobně tomu bylo i v Polsku, kde Sověti povolili návrat polských letců z Anglie nikoliv po jednotkách, ale pouze po jednotlivcích.

Legitimní otázka zní, proč návrat letců představoval takový předěl. Nesmíme zapomínat na to, že již od dubna 1945 probíhal v řadách armády tvrdý boj o velitelské posty a armáda samotná byla negativně ovlivněna tzv. Košickým vládním programem. Důležité velitelské posty byly obsazeny prosovětskými sympatizanty (na nátlak Moskvy byl odvolán ministr obrany generál Sergěj Ingr, na jeho místo nastoupil generál Ludvík Svoboda, generál Bohumil Boček se stal náčelníkem hlavního štábu, velitelem letectva generál Alois Vicherek, plukovník Josef Hanuš byl jmenován náčelníkem štábu letectva) a současně skončila apolitičnost předválečného důstojnického sboru. Nyní mohli gážísté, vojáci z povolání, nejen volit, ale být i členy povolených politických stran. Stejně tak vznikly funkce tzv. osvětových důstojníků, z nichž drtivá většina byla členy Komunistické strany Československa (KSČ) či

jejími tajnými sympatizanty. Sověti se obávali toho, že příchod stovek veteránů ze Západu negativně ovlivní zápas komunistů o ovládnutí armády v době poválečných „revolučních“ změn.

Je nabíledni, že u československých perutí, které ještě tři měsíce po skončení války v Evropě stále zůstávaly na britských ostrovech, to vřelo a morálka upadala, jak dosvědčují hlášení jejich velitelů na Inspektorát československého letectva v Londýně, v jehož čele stál generál Karel Janoušek. Ten posílal do Prahy jednu depeši za druhou a žádal o okamžité povolení návratu svých mužů do vlasti. Musíme si uvědomit, že letci neměli po dlouhých šest let kontakt se svými blízkými v okupovaných českých zemích a veškeré zprávy o dění v tzv. protektorátu získávali pouze zprostředkovaně, a to především prostřednictvím britských médií. Nikdo nevěděl, zda jsou jejich rodiny naživu, což platilo zejména o vojácích židovského vyznání. Celý svět byl tehdy šokován tím, co se dělo v německých vyhlazovacích táborech.

Západní hrdinové v hledáčku KSČ

Teprve počátkem srpna 1945 dorazil do Londýna telegram z Prahy, který suchým tónem oznamoval, že se naše letecké jednotky mohou vrátit. Jejich slavnostnímu defilé Prahou 21. srpna 1945 bouřlivě tleskaly mnohatisícové davy. Nikoho z letců tehdy nejspíše nenapadlo, že za dva a půl roku se z nich stanou vyvrhelové společnosti a na dlouhá desetiletí budou zapomenuti.

Celkově prošlo naším letectvem ve Velké Británii přes 2200 mužů, přičemž nejvyššího válečného počtu dosáhlo v únoru 1943, kdy v jeho řadách sloužilo přes 1480 mužů, včetně pozemního personálu. Ve službě Královského letectva padlo 487 československých letců. Po demobilizaci zůstalo v aktivní službě v československé armádě 444 letců, veteránů z Anglie. V drtivé většině případů zaujali střední a vyšší velitelské posty.

V nově budované armádě od počátku působili osvětoví důstojníci, kteří podávali zprávy o politických názorech gáristů, především těch, kteří otevřeně vystupovali proti politice KSČ. Jednu z hlavních rolí v poučovací perzekuci letců ze Západu sehrálo vojenské Obranné zpravodajství, posléze přejmenované na 5. oddělení hlavního štábu, v jehož čele stál neblaze proslulý Bedřich Reicin, který to za tři roky dotáhl z poručíka na generála.

Jeho podřízení dostali za úkol vytvořit kartotéku fotografií všech bývalých příslušníků Královského letectva, kteří po válce zůstali v aktivní službě, a na každého důstojníka vést osobní složku, v níž zaznamenávali jeho politické postoje vůči KSČ a Sovětskému svazu. Zřejmě již na počátku roku 1946 byla kartotéka veteránů z Anglie dokončena, přičemž jejich osobní složky byly každý týden doplňovány o výše uvedené informace, včetně jejich kontaktů se zahraničními osobami apod.

Čistky v armádě se blíží

Netrvalo dlouho a mnozí důstojníci se dostali do ostrých sporů s osvětovými důstojníky u svých jednotek. Někde se situace vyhrotila tak, že velitel zakázal u svého leteckého pluku jakoukoliv politickou agitaci. Kupříkladu major Josef Bryks, jehož tragický osud ilustruje nelidskost poúnorového režimu, byl na své posádce v Olomouci takřka v každodenních hádkách s tamním osvětářem Ladislavem Novákem, který si ve svých hlášeních na Brykse trpce stěžoval a v jednom hlášení uvedl následující: „Dne 22. listopadu 1946 byla zahájena série přednášek osvětových pro gážisty olomoucké posádky. Major letectva Bryks učinil na přednášejícího tento dotaz, který svým způsobem byl velmi nemístný. Tento dotaz učinil velmi posměšným tónem: ‚Pane štábní kapitáne, mohl byste mi říci, do které skupiny komunistů je třeba zařadit komunistu, který se chlubil tím, že za noc utratil v hotelu Palác 60 000 Kč?‘ Poznámka byla nevěcná a nemístná a spíše byla zaměřena proti obsahu přednášky. Vyvolala u posluchačů smích a u zbytku rozhořčení.“

Již před komunistickým pučem byl připraven seznam nejvyšších armádních činitelů, hlavních exponentů se západní zkušeností, kteří měli být z armády neprodleně odstraněni. Vzápětí po 25. únoru 1948 bylo vyhozeno 63 letců, do konce dubna jich bylo propuštěno již 106, tedy plných 24 % z celkového počtu těch, kteří po válce zůstali v armádě, a v lednu 1949 byly čistky de facto ukončeny.

Hlavní roli při tzv. očistě armády od politicky „nespolehlivých živlů“ sehráli Rudolf Slánský, předseda branného výboru Ústavodárného Národního shromáždění, a členové Armádního poradního sboru (Slánský, Reicin, Procházka, Svoboda, Boček, Drgač, Klapálek a Hasal – ten z titulu náčelníka Vojenské kanceláře prezidenta republiky). Při čistkách mezi letci ze Západu sehrál klíčovou roli generál Bedřich Reicin, který se 15. listopadu 1948 stal náměstkem ministra obrany pro věci osobní.

Dne 28. ledna 1949 sestavil Reicin jmenný seznam 137 letců z Anglie, kteří měli být neprodleně propuštěni. Poslední čistka proběhla v říjnu 1950, kdy v armádě sloužilo zbývajících 96 letců ze Západu, kteří byli prozatím ponecháni ve službě z důvodu své nenahraditelnosti.

Nakonec zůstalo v armádě jen 13 letců, kteří za války sloužili v Královském letectvu. V drtivé většině se jednalo o předválečné členy KSČ či sympatizanty s komunismem, kteří do strany vstoupili po skončení války. Pouhá 3 % z této skupiny tak přečkala masivní poúnorové čistky.

Perzekuce „západáků“

Po vyhazovu čekali na špičkové profesionály tzv. přeřazení do výroby, často ke špatně placené manuální práci, někteří například pracovali jako zametači chodníků či kopáči. Mnozí byli i s rodinami vystěhováni ze svých bytů a z hlavního města. Byl to dnes již stěží představitelný sociální sestup, doprovázený nenávisťou komunis-

tickou agitací, která „západáky“ vykreslovala jako zrádce národa v imperialistickém žoldu. Jejich situace byla ještě horší než v březnu 1939, po německé okupaci. Nyní se jednalo o muže, kteří byli na vrcholu svých sil a kariéry. A většina z nich navíc teď měla rodinu, kterou musela zabezpečit. Není se čemu divit, že 105 veteránů Královského letectva již podruhé ve svém životě zvolilo exil a s rodinami uprchlo zpět do Velké Británie. To byli ti šťastnější.

Podle mého výzkumu bylo na 40 letců odsouzeno k mnohaletým trestům odnětí svobody, včetně doživotních. Tresty si odpykávali v pekle uranových dolů či v leopoldovské věznici. Dalších 18 letců skončilo v tábore nucených prací na Mírově, a to bez jakéhokoliv soudu. Minimálně čtyři letci nepřežili střet s komunistickým režimem.

Dva zemřeli při zatýkání Státní bezpečností (StB), přičemž není vyjasněno, zda v případě Eduarda Šimona, palubního střelce 311. československé bombardovací perutě, šlo skutečně o sebevraždu (15. října 1949), zatímco Viktor Waidlich z téže jednotky měl být usmrcen při přestřelce s příslušníky StB (nebo po ní) 28. května 1949. Pravdu se dnes již stěží dozvíme. Další obětí, Vladislav Roubal, shodou okolností veterán z 311. perutě, odsouzený ve vykonstruovaném procesu k délce odnětí svobody 11 let, byl zavražděn při jednom z největších útěků z lágru v Horním Slavkově, při němž v neděli 15. října 1951 uprchlo jedenáct vězňů. Sedm z nich bylo zastřeleno na útěku, dva byli odsouzeni k trestu smrti a popraveni a pouze dva těžce zranění se vyhnuli popravě. Hrůznost celé události podtrhuje tragédie rodiny Roubalových. Otec Vladislava Roubala, jednapadesátiletý František Roubal, byl 28. dubna 1944 popraven nacisty na Pankráci. Jeho syn se dožil pouhých třiceti let.

Josef Bryks, válečný hrdina, nositel Řádu Britského impéria, který se pětkrát pokusil o útěk z německých zajateckých táborů, přežil střet s nacismem, ale nikoliv s komunismem. Ve vykonstruovaných procesech byl odsouzen k trestu odnětí svobody souhrnně v délce 30 let. Těžce nemocný Bryks otročil v lágru Rovnost, kde se stal obětí sadistických bachařů, kteří jej nutili k nesmyslné a náročné fyzické práci. Zemřel v noci z 11. na 12. srpna 1957 na selhání srdce ve věku pouhých 41 let, z nichž plných třináct přetrpěl za ostnatým drátem.

Nenávist režimu šla doslova až za hrob, jelikož komunisté odmítli vydat jeho tělo rodině k řádnému katolickému pohřbu. Namísto toho byl spálen a jeho urna potají zakopána na motolském hřbitově, kde byla díky mravenčí práci odborníků, jako jsou historik Aleš Kýr či archivářka Alena Šimánková, a dalších jejich kolegů v roce 2009 objevena. Jeho milovaná žena Trudie, stejně jako jejich dvouletá holčička Sonia, naposledy viděly manžela a otce v květnu 1948. Po dlouhých dvaapadesáti letech ho pak mohly konečně pochovat.

Josef Bryks, jako poručík RAF

Zdroj: Archiv Jaroslava Čvančary

17.6.41.	Z.3096.	F/O. Grassick.	Patrol.	09.25	09.56	"	"	"	"	"
	Z.3178.	F/O. Hanlyn.	"	"	"	"	"	"	"	"
	Z.2986.	F/O. Kemp.	Patrol	10.20	10.55	"	"	"	"	"
	Z.2986.	F/O. Bryks.	"	"	"	"	"	"	"	"
	Z.3089.	S/Ldr. Smith.	Patrol	13.00	14.25	Convoy patrol carried out without incident.				
	Z.3076.	F/O. de la Bouchere.	"	"	"	"	"	"	"	"
	Z.3255.	F/O. Richardson.	Patrol	13.55	14.30	"	"	"	"	"
	Z.3246.	Sgt. Prosser.	"	"	"	"	"	"	"	"
	Z.3089.	S/Ldr. Straight.	Bomber Escort.	18.40	20.25	Bombers escorted 1 Me.109 Prob. & 1 Me.109 dam. over Bethune. 2 Me.109s damaged.				
	Z.2461.	F/O. Richardson.	"	"	"	1 Me.109 damaged.				
	Z.3076.	F/O. Hicks.	"	"	"	1 Me.109 damaged.				
	Z.3246.	S/Ldr. Smith.	"	"	"	Missing.				
	Z.3075.	F/Lt. Scitiaux.	"	"	"	1 Me.109 damaged.				
	Z.3348.	F/Lt. Loudon.	"	"	20.15	2 Me.109s damaged.				
	Z.3186.	W/Odr. Kellett.	"	"	20.25	Missing.				
	Z.2886.	F/Lt. Rogers.	"	"	"	1 Me.109 probable.				
	Z.3178.	Sgt. Redfern.	"	"	"	1 Me109 prob. & 1 Me109 dangd.				
	Z.3096.	F/O. Grassick.	"	"	"	Missing.				
	Z.3259.	Sgt. Hall.	"	"	"	1 Me. 109 probable.				
	Z.2986.	F/O. Kemp.	"	"	"	Missing.				
	Z.2508.	F/O. Bryks.	"	"	"	Missing.				

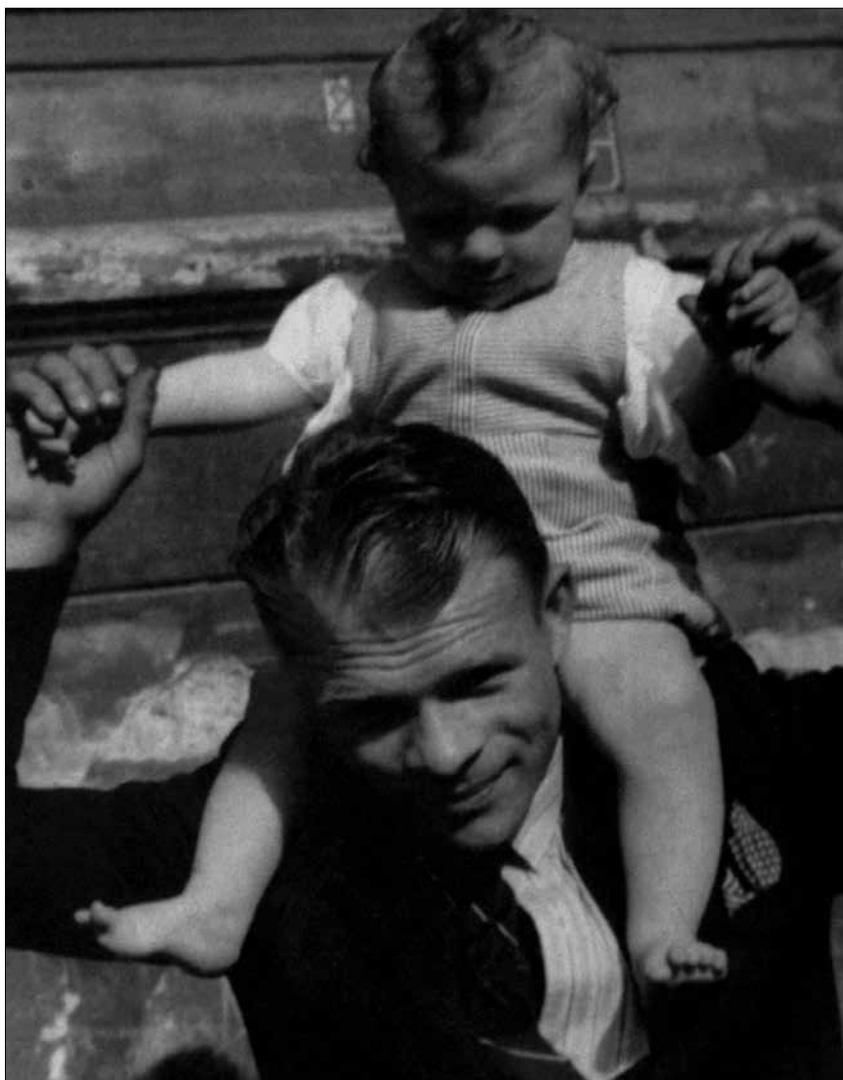
Záznam z posledního operačního letu Josefa Brykse

Zdroj: britský Národní archiv

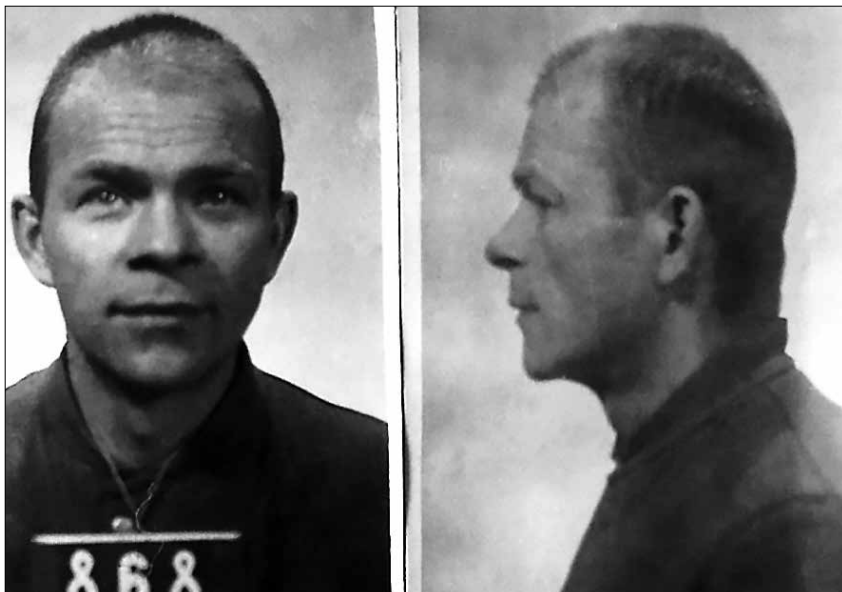
Josef a Trudie Bryksovi, rok 1945

Zdroj: Archiv Trudie Brykové

Josef Bryks s milovanou dcerou Soniou, kterou po svém uvěznění v roce 1948 už nikdy neviděl.

Zdroj: Archiv Trudie Bryksová

Válečného hrdinu odsoudil komunistický režim k odnětí svobody v délce 30 let, brány věznice tak měl opustit až v květnu 1978! Zdroj: Národní archiv

Správa MV Jáchymov - Správa táborů
OSTROV u Kar. Varů, pošt. schr. číslo 100

Čj. NZ - A025779/10-20/57 V Ostrově dne 12.srpna 1957.

Správa ministerstva vnitra
k rukám s.náčelníka

J á c h y m o v .

Odsouzený Josef BRYKS, hlášení o úmrtí - návrh dalších opatření.

Hlásím, že dne 11.srpna 1957 zemřel na NPT/P v důsledku selhání srdeční činnosti odsouzený čkm. A025779 Josef B r y k s, nar.18.3. 1916.

Při prověrce osobního spisu zemřelého vězně bylo zjištěno, že jde o osobu, která se dopustila nejtěžších trestných činů proti republice. Trestné činnosti na svobodě se dopustil tím, že jako bývalý major čsl. letky za II.světové války v Anglii chtěl bez povolení opustit území ČSR ve společnosti několika dalších vojenských osob.

Ze svého prvního odsouzení si jmenovaný nevzal ponaučení a již po dvou letech ve výkonu trestu se dopustil v NPT Plzeň-Bory další závažné trestné činnosti za což mu byl uložen další trest 20 roků.

S poukazem na závažnost spáchané trestné činnosti jmenovným
— N E D O P O R U Č U J I, aby zemřelý byl vydán pozůstalým k zařizení pohřbu

Zástupce náčelníka Správy táborů:
/kpt. Kolář. /

Souhlasím s návrhem
Kupka

Komunisté utýrali Josefa Brykse v jáchymovském lágru Rovnost. Nenávist režimu šla až za hrob, když odmítl rodině vydat urnu k pohřbu. Zdroj: Národní archiv

Minulost je vždy před námi

Komunistický režim v Československu se po převzetí moci snažil vymazat jména hrdinů z kolektivní paměti. Stali se z nich, řečeno slovníkem Státní bezpečnosti, tzv. bývalí lidé, tedy občané druhé kategorie, přičemž obdobně jako nacisté uplatňovali i komunisté kolektivní vinu vůči rodinným příslušníkům, včetně dětí, jimž odpírali možnost studia. Ve filmu *Tmavomodrý svět* je známá scéna, kdy se odsouzený zloděj ptá hlavního hrdiny, co udělal, že se ocitl v lágru na Mírově. Plukovník letectva degradovaný na vojína mu odpoví: „Lítal jsem za války v Anglii.“ Spoluvězeň okamžitě pochopí závažnost situace a řekne: „Tak to máš teda fakt blbý...“

Svoboda se, jak známo, lehce ztrácí, ale těžce nabývá. Považuji proto za důležité, aby historická obec předkládala zejména mladé generaci nezkreslený obraz komunistického režimu. Totalitní režim, ať pod jakýmkoliv ideologickým hávem, nevede k osvobození člověka, ale k jeho zotročení. Často opakuji, že nevěřím v tlustou čáru za minulostí, protože tlusté čáry nefungují a fungovat nemohou. Minulost je vždy před námi.